

Νέαρκος κ. 26 | 2003

Μνήμη Νίκου Καζαντζάκη

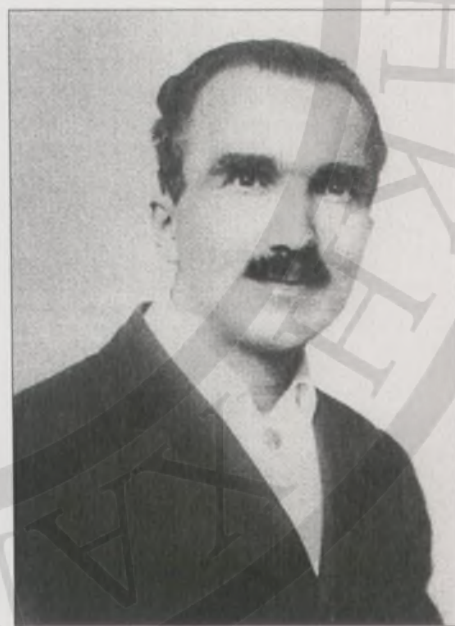
45 χρόνια από το θάνατό του

Στα πλαίσια των πολιτιστικών εκδηλώσεών της, η Παγκρήτια Αδελφότητα Μακεδονίας τίμησε τα 45 Χρόνια από τον θάνατο του μεγάλου Κρητικού συγγραφέα Νίκου Καζαντζάκη, με αφιέρωμα στη μορφή και το έργο του, με Λόγο και Εικόνα.

Η εκδήλωση έγινε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Μακεδονίας και Θράκης και πήραν μέρος πολλοί Κρητικοί, φίλοι της Κρήτης και θαυμαστές του έργου του Νίκου Καζαντζάκη. Μεταξύ των ήταν ο υφυπουργός Εξωτερικών Γ. Μαγκριώτης, ο βουλευτής Χάρης Καστανίδης, ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Μακ. Θράκης Γ. Λυσσαρίδης και ο αντινομάρχης Ηρακλείου Ν. Μαρονέλλος.

Στον χαιρετισμό του ο Πρόεδρος της Παγκρήτιας Νίκος Παπαδάκης εξήρε το έργο και τον ρόλο του μεγάλου Κρητικού συγγραφέα και αναφέρθηκε στα μεγάλα γεγονότα και επιδράσεις που διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα και την ιδεολογία, τη φιλοσοφία και σκέψη του Νίκου Καζαντζάκη. Ο Καζαντζάκης είναι έντονα ανθρωποκεντρικός και άρα πάντα επίκαιρος και χρήσιμος, διότι όπως απέρριψε υπέρ του ανθρώπου τα διλήμματα του καιρού του, έτσι και σήμερα πάνω από αγορές και παγκοσμιοποίηση πρέπει να τεθεί ο άνθρωπος, άρα η ειρήνη, η υγεία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Κεντρικός ομιλητής στην εκδήλωση ήταν ο συγγραφέας-ερευνητής Γεώργιος Παναγιωτάκης, ο οποίος παρουσίασε συστηματικά και ολοκληρωμένα την ζωή και το έργο του Νίκου Καζαντζάκη. Συνδυάζοντας πλούσιο οπτικό και ακουστικό υλικό, ο ομιλητής κατάφερε να θυμίσει αλλά και να διδάξει στο μεγάλο ακροατήριό του, τα μικρά και μεγάλα βήματα που οδήγησαν τον Νίκο Καζαντζάκη, από το Μεγαλόκαστρο στο πάνθεον των μεγάλων συγγραφέων της ανθρωπότητας. Μεγάλος ταξιδευτής, σκληρός εργάτης του πνεύματος, ασκητικός, δίκαιος, σοφός και παρεξηγημένος, ήταν μερικοί από τους χαρακτηρισμούς που έδωσε στον τιμώμενο ο ομιλητής. Θύμιζε ακόμη την Κρητική Ματιά του Νίκου Καζαντζάκη, που ήταν το απόσταγμα της φιλοσοφικής του προσπάθειας, για

ρη πού 'ναι η Κρήτη»

πρόγραμμα, και πολύ
λληνίδων Ηρακλείου,

ιοθόνες πρόβαλαν ει-
ό τους ήχους του τρα-
. Η κατάληξη του βί-
ίαση των ολυμπιακών

ών από τον Δήμαρχο
έλλα Πιλάτου και Δη-
τίστοιχα, "παντρεύο-

ράκλειο, οι οποίοι και
ύστα, δίνοντας παράλ-
χριστάμενους στην εκ-

τιμητική πλακέτα
του Χυντηράκη
πή της εκδήλωσης.

Ο Πρόεδρος της Παγκοσμίας Νίκος Παλαδάκης προσφέρει αναμνηστικό δώρο στο Γιώργο Παναγιωτάκη

να τονίσει πόσο μεγάλη και αγιάτρευτη ευχή και πληγή ήταν για τον Καζαντζάκη η Κοήτη.

Στην εκδήλωση τραγούδησαν τα αδέρφια Κώστας, Δημήτρης και Γιάννης Πρατοινάκης, μελοποιημένα κομμάτια από τον Καπετάν Μιχάλη, σε μουσική Μάνου Χατζηδάκη.

Ο Γεώργιος Παναγιωτάκης στην ομιλία του τόνισε:

«Να λευτερωθείς πρώτα από τον Τούρκο, έπειτα από το μέσα Τούρκο, από την αμάθεια, την κάκητα, το φθόνο, το φόβο, την τεμπελιά, από τις φανταχτερές ψεύτικες ιδέες και τέλος από τα είδωλα, όλα τα είδωλα και τα πιο σεβαστά κι αγαπημένα.

Πάνω στις ράγες αυτών των χριστιανικών αρετών, με το πλατύ ανθρώπινο περιεχόμε-

Κώστας, Δημήτρης και Γιάννης Πρατοινάκης

στο Γιώργο Παναγιωτάκη

για τον Καζαντζάκη η

και Γιάννης Πρατοινά-
κή Μάνου Χατζηδάκη.

Τούρκο, από την αμά-
ταχτερές ψεύτικες ιδέες
γαπημένα.

ανθρώπινο περιεχόμε-

5

Αποψη της εκδήλωσης στην αίθουσα της Λέσχης Αξιωματικών Φρουράς Θεσσαλονίκης

νο και τη δίψα εφαρμογής τους από τον άνθρωπο, κινείται όλο το Καζαντζανικό έργο, παρά τις όποιες κατά καιρούς αντιρρήσεις που έχουν διατυπωθεί.»

Πλέκοντας αποχαιρετιστήριο εξόδιο λόγο και διαμορφώνοντας το περιγράμμα της προσωπικότητας του Καζαντζάκη με ακρίβεια, ο αείμνηστος φιλόλογος Μενέλαος Παρλαμάς, θα πει:

«Πολύπλαγκτος ως ο Οδυσσέας,
Δίκαιος ως ο Αριστείδης,
Λιτός ως ο Φωκίων,
Σοφός και παρεξηγημένος
ως ο Σωκράτης.

Και είναι αλήθεια ότι ο Καζαντζάκης ως άλλος Οδυσσέας γίνεται ένας αγωνιζόμενος και ακούραστος ταξιδευτής, που μάχεται ακατάπανστα μέσα στο χρόνο, χωρίς ελπίδα, χωρίς έλεος, και χωρίς τέλος. Μέσα στην Οδύσειά του που κλείνονται όλες οι εσωτερικές του περιπέτειες, αποτυπώνεται η πορεία, η αγωνία, ο στοχασμός και η φιλοσοφική του σκέψη.

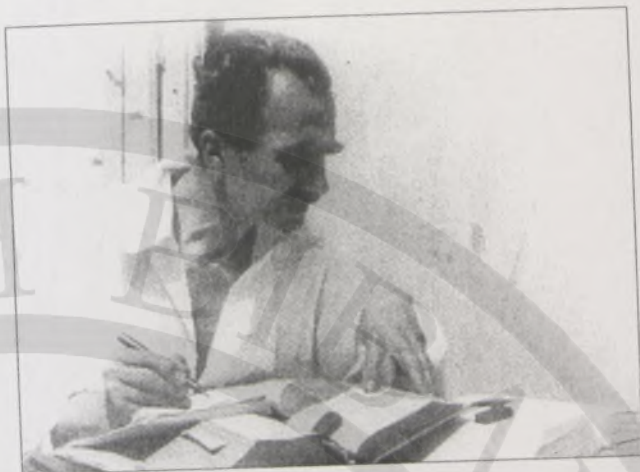
Ο ομηρικός βέβαια Οδυσσέας βρίσκει κάποτε την Ιθάκη του, ενώ ο Οδυσσέας του Καζαντζάκη, δηλαδή ο ίδιος ο Καζαντζάκης, στο εναγώνιο και γεμάτο περιπέτειες και υφάλους ταξίδι του, αντικρίζει τελικά τον ασπρογέννη και απαράλλακτο με τον εαυτό του θάνατο.

Αφού εγκალεί στη μνήμη του όλους όσους γνώρισε και τον επηρέασαν στο διάβα της ζωής του, δίνει με τη θριαμβευτική και θαρραλέα φωνή του το σημάδι του μισομού. "Ορτσα παιδιά και πρίμα φύσηξε του χάρον τ' αγεράκι".

Ο Δίκαιος Αριστείδης είχε ως αξίωμά του στη ζωή, ότι ο καλός πολίτης πρέπει να στηρίζεται μόνο στην ηθικότητα και τη δικαιοσύνη των πράξεων και των λόγων του. Η δόξα δεν αποκτάται από τη βία και τη δύναμη, αλλά τροφός της είναι η αρετή.

Λιτός ως ο Φωκίων! Έτρωγε μια σούπα, μια λίβρα πατάτες, ή μια ρέγγα καπνιστή. Οι αποσκευές του: δέκα κιλά, για να κάνει το γύρο του κόσμου. Το διαμέρισμά του

Ο Καζαντζάκης στην Αθήνα,
όταν γράφει το ελληνογαλλικό
λεξικό την άνοιξη του 1931

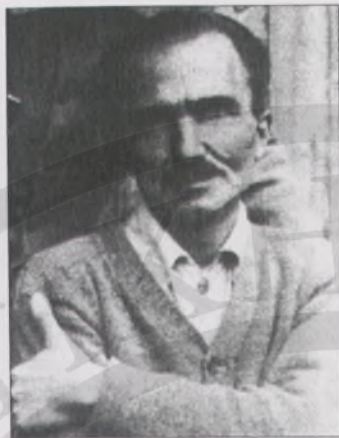
Ο Καζαντζάκης σε κάποιο
ακρογιάλι της Σητείας την άνοι-
ξη του 1940

«Σ' όλες τις περιπλανήσεις του
κρατά ένα σβώλο κρητικό
χώμα. Τον σφίγγει στη φούχτα
του και παίρνει δύναμη, δύνα-
μη μεγάλη, σα να σφίγγει το
χέρι φίλου αγαπημένου».

Ο Καζαντζάκης στην Κρήτη για
τη διαπίστωση και καταγραφή
των ωμοτήτων των Γερμανών.

ένας κράββατος, όπως γράφεται στον πρόλογο του Τόντα Ράμπα. Ο Φωκίων που η τύχη και το τέλος του είναι όμοια με τον Σωκράτη, παίρνει τη θέση του στην ιστορία για την ολιγαρχία και την έντιμη πενία του.

Τη σοφία του Καζαντζάκης την οφείλει στην ακατάπαυστη μελέτη και τα ταξίδια του, απ' όπου συλλέγει με απληστία την πνευματική γύρη, τη γονιμοποιεί και την κάνει υποχείριο της τέχνης του, για να μας την παραδώσει με ποιητική, θεατρική και μυθιστορηματική μορφή, ή ως δοκίμιο, δράμα και ταξιδιωτική εμπειρία, με διαχρονική πάντα βαρύτητα.

Όμως και οι μεγάλες πνευματικές μορφές ανεξάρτητα από το ύψος του διαμετρήματός τους, δεν μπο-

ρουν πολλές φορές να αποφύγουν την κατηγορία και το φθόνο. Οι επικριτές παραδοκούν. Οι σταυρωτές παραστέκονται. Η μοίρα επιφύλαξε την ίδια τύχη και στον Καζαντζάκη. Εκείνος όμως αντιμετώπιζε την κάκητα με καλοσύνη, το μίσος με σιωπηλή αταραξία, κρατώντας έτσι αλώβητη την πνευματική του υπερηφάνεια. Και ήταν εύκολο να παρεξηγηθεί. Γιατί το πολύπλευρο και πολυεπίπεδο έργο του, χρειάζεται μελέτη στη γνωστική του προσέγγιση. Για να βρεις τί θέλω να πω, γράφει ο ίδιος, πρέπει να συντρίψεις τη λέξη, να λευτερώσεις τη συμπυκνωμένη δύναμη που κλείνει μέσα της, αλλιώς συνεννόηση δεν υπάρχει.

Όσοι λοιπόν δεν βίωσαν αυτή την αρχή και αντιμετώπισαν επιδειρητικά το Καζαντζακικό έργο, έγιναν επικριτές και πύκνωσαν με ευκολία την αντίμαχη τάξη. Λέχθηκε πολύ σωστά, πως ο Καζαντζάκης μοιάζει με την ελιά, που μας δίνει τα πολύτιμα προϊόντα της, κι όμως δέχεται τους πιο άγριους ραβδισμούς.

Επιθυμία του Καζαντζάκη πριν φορέσει το μαύρο κράνος κατά την έκφρασή του και κατέβει στο χώμα, είναι ν' αφήσει τα χνάρια του πάνω στη γη. Για το λόγο αυτό, επιστρατεύει το νου του, τα χέρια του και τα πόδια του, χωρίς ανθρώπινα διαλείμματα, για ολόκληρη τη ζωή του, βάζοντάς τα κάτω από το ζυγό της σκληρής του δουλειάς. Μ' αυτή την ασύνορη δουλειά του και την ακατάπαυστη επιμονή του, μπορεί να μετουσιώνει την οδύνη σε τέχνη, τη φθαρτή ύλη σε πνεύμα και την ευτέλεια σε αρετή.

Υπάρχουν τρία ερωτήματα που αιωρούνται ακόμα και σήμερα. Αν δηλαδή ήταν άθεος ή όχι ο Καζαντζάκης. Αν τον είχε αφορίσει η Εκκλησία, και αν ήταν ή όχι κομμουνιστής όπως είχε κατηγορηθεί.

Ο Καζαντζάκης όχι μόνο δεν απέριπτε το Θεό, αλλά ήταν και ο θρησκευτικότερος από τους σύγχρονους Έλληνες λόγιους και ποιητές όπως έγραψε τότε ο Κων/νος Τσάτσος. Αγωνιούσε να βρει το Θεό, απαλλαγμένο όμως από τα σκόπιμα φτιασίδια, τις προκαταλήψεις, τους φόβους, τις δεισιδαιμονικές αντιλήψεις, τα ταμπού και άλλες ιδιότητες που αποφλοιώνουν την ουσία του Θεού, την οποία αυτός επιζητούσε. Θεολογούσε υψηλά, όπως έλεγε ο αείμνηστος π. Γεώργιος Πυρουνάκης.

Η Εκκλησία της Ελλάδας στάθηκε επικριτικά σε τρία από τα έργα του, αλλά δεν τον αφόρισε όπως είχε τότε διαρρεύσει. Επηρεάστηκε βέβαια από τους επικριτές του

έργου του, αλλά δεν μπορούσε να παραγνωρίσει τη γνώμη της ευρωπαϊκής διάνοησης που μιλούσε συνεχώς για τον Καζαντζάκη και το φρουριακό έργο του.

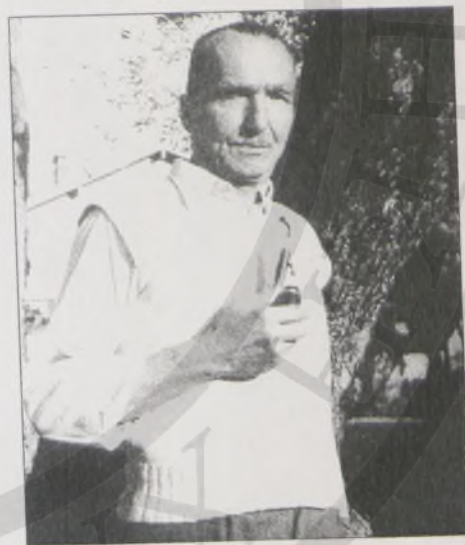
Η εκκλησία της Κρήτης πιστεύω ότι στάθηκε στο ύψος των περιστάσεων. Ο τότε Μητροπολίτης Κρήτης αιδίμιος Κυρός Ευγένιος προέστη της νεκρώσιμης ακολουθίας. Οι σκόπιμες προφανώς πληροφορίες ότι η Εκκλησία Κρήτης ήταν απύσχα, δεν απηχούν την πραγματικότητα. Δεν έλειψαν βέβαια οι παράταιρες φωνές, όπως η φωνή του τότε αρχιμανδρίτη Αυγουστίνου Καντιώτη που έγραφε στη "Σπίθα".

Εις την κηδείαν παρέστη και ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. Ευγένιος. Νά ψάλλη, ευχάς επικηδείους, εις ποίον; Εις ένα αντίχριστον; Η Εκκλησία Κρήτης εν τω προσώπῳ του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου αυτής την ημέραν της κηδείας του Καζαντζάκη, έδωκεν εξετάσεις και εμηδενίσθη εν τη συνειδήσει του ορθοδόξου πληρώματος.

Αν και έχει καταγραφεί κι έχει χρωματιστεί η πλευρά του άθεου, το έργο του κατά τη δική του έκφραση έχει θεοκεντρικό και χριστοκεντρικό χαρακτήρα. Ο ίδιος άλλωστε ομολογεί: «Το κύριο, σχεδόν μοναδικό θέμα όλου μου του έργου, είναι ο αγώνας του ανθρώπου με το Θεό».

Για το αν ήταν κομμουνιστής ο ίδιος λέει: «Δεν ανήκω σε καμιά ιδεολογία. Γι' αυτό μπορώ να βλέπω καθαρά». Και αλλού: «Την ψώρα αυτή ποτέ δεν απέκτησα». Πέρα όμως από οποιαδήποτε κριτική, θετική ή αρνητική ο Καζαντζάκης είναι μια κορυφαία μορφή των Ελληνικών γραμμάτων. Ένα φωτεινό μετέωρο, κι ένας παγκόσμιος δημόσιος θησαυρός.

Ένας πρόδρομος της υγιούς παγκοσμιοποίησης και ανθρώπινης συναδέλφωσης. Οι σκέψεις ακόμα και η φλεγόμενη ψυχή του, αποτελούν ένα μήνυμα θάρρους, ελπίδας και αισιοδοξίας για τον άνθρωπο».

Ο Καζαντζάκης
στη βίλα Μανωλίτα στην Αντίπολη

* Οι φωτογραφίες του άρθρου περιέχονται στο βιβλίο του Γιώργου Παναγιωτάκη «Νίκος Καζαντζάκης: Η ζωή και το έργο του».

ευρωπαϊκής διανοήσης
γο του.

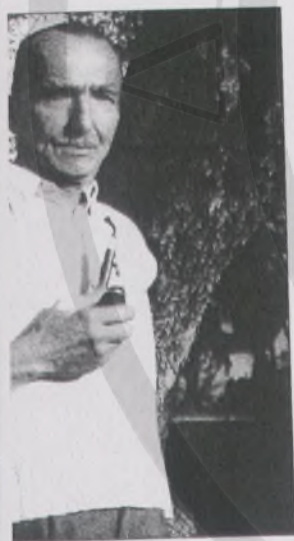
περιστάσεων. Ο τότε
κρώσιμης ακολουθίας.
Ήταν απούσα, δεν απη-
ς φωνές, όπως η φωνή
"Σπίθα".

λίτης κ. Ευγένιος. Νά
'κκλησία Κρήτης εν τω
ιν της κηδείας του Κα-
του ορθοδόξου πληρώ-

ν άθεου, το έργου του
κό χαρακτήρα. Ο ίδιος
του έργου, είναι ο αγώ-

μιά ιδεολογία. Γι' αυτό
ξ δεν απέκτησα». Πέρα
τζάκης είναι μια κορυ-
ρο, κι ένας παγκόσμιος

ώπινης συναδέλφωσης.
μήνυμα θάρρους, ελπί-

γον Παναγιωτάκη «Νίκος

Νίκου Καζαντζάκη

Τον Καπετάν Μιχάλη αφηγούμενος

Γράφει ο συντάκτης

Τον Καπετάν Μιχάλη είδα σαν ένα ορόσημο, που σκιαγράφησε ένας μεγάλος
του τόπου του, της πόλης του, της ψυχής του.

Πάντα όταν επιστρέφουν οι μνήμες στην Καστρούπολη, αυτή που γέννησε τον
Καζαντζάκη, θεριακωμένα τα τειχιά και το φρούριο στο έμπα του λιμανιού, δεν
αφήνουν περιθώρια να δεις τη σύγχρονη όψη της πόλης, ν' ακούσεις τον αχό της.

Οι δυο βασιλόφλεβές της είναι πάντα εκεί, κι αν θα διατρεξείς την Πλατιά
Στράτα, από τη Χανιώπορτα μέχρι τις Τρεις Καμάρες, ή κατεβείς από την Και-
νούργια Πόρτα στο Λιμάνι, και παρά τη συνοθλευματική ανοικοδόμηση, ο νε-
κρός απάνω από τον επιπρομαχώνα του Μαρτινένγκο σε παρακολουθεί νοερά,
κι ας μην υπάρχει πλάτανος χριστιανοφάς κι ας μην περιπολούνε οι νιζάμηδες.

Φτάνει ν' ακούσεις μια στιγμή το βόμβο της καρδιάς κι είσαι έξω από κάθε
τουριστική περιδιάβαση. Γιατί εκατό χρόνια ελευθερίας δεν στάθηκαν ικανά να
διασαλέψουν τη μοίρα της πόλης.

Κανένας άλλος τόπος πάνω στο νησί, δεν έχει την ιστορική συνέχεια τη Με-
γαλοκαστρονή. Εδώ βούτηξαν τα χέρια τους στο αίμα, ξεπλυμένοι, λαφυραγω-
γημένοι όλοι οι καιροί. Ήρθαν κι εμίσησαν αφήνοντας πίσω τους ακατέργαστο
πάντα, το ίδιο σχήμα τ' ουρανού και της ανοιχτοπεριβλεπτής θάλασσας.

Στο έργο μέσα της ζωής κι ο στοχασμός κι όποιος προσπάθησε είδε στα βάθη
των εποχών, όμως η ομηρία της ψυχής, είναι το πιο διάφανο γυαλί σε τούτη την
καστροτειχισμένη πόλη, κι ο Καζαντζάκης δεν πρέπει να ξεχνούμε ποτέ, ότι
έζησε αυτή την ομηρία κι ομάδι της αναθράφηκε. Κάθε του φράση λοιπόν και
κάθε εικόνα, είναι μια αναζωπύρωση εκείνης της πρώτης του ανάμνησης, της
παντοτινής, αποτυπωμένης στις σελίδες του Καπετάν Μιχάλη. Ας πάμε λοιπόν
τη θύμησή του να περιδιαβούμε.

...Του Καπετάν Μιχάλη η καρδιά χτυπούσε, ανύπνωτη ανυπόταχτη, καθώς η μα-
τιά αναμέριζε το ρέμπελο τσούρμο, και το πρόσωπο αφανίζονταν ταυροκοιτάζοντας
κατά τους σκοτεινούς Τούρκικους μαχαλάδες.

...Στο κυματοδαρμένο ακατάπαυτα από τ' άγριο πέλαγο Μεγάλο Κάστρο, ε-
κεί που ο αφτέρουγος κοινός νους είχε ψυχανεμιστεί στο μοιρόγραφο κέντρο του,

τις θεμελιακές αρχές-θυγατέρες του ανθρώπου, ελευθερία το πιο ακριβαγόραστο αγαθό, Ελλάδα ανανιωμένη απ' τη στάχτη.

...Ανάρια ανάρια η θύμηση έφτανε στη γυροτραφισμένη αυλή του προγόνου, κάργα παιδιά, και στη σκελεθρωμένη γρια που κουκούβιζε στα στερνά της στη μασιά της σπηλιάς, σα να βλογούσε τον ήλιο σα να τον καταριόταν, μ' ένα καυκάλι κριθαρόψωμο, κουλουριαστή μέσα στη γούβα στην καταβόθρα του βουνού.

...Στα εικονίσματα, θεριά σιδερομούστακα οι καπεταναίοι, έτρωγαν σα θεριά έπιναν σα βουβάλια.

...Το κροσσωτό μαντίλι ανακρατούσε τ' αγκαθωτά μαλλιά στο χοντροκαύκαλο κεφάλι του, καθώς αγριομάτιζε όξω, εκεί στην άκρη του λιμανιού, όπου βαρκάρηδες μαρινάροι ξεφόρτωναν τα προυκιά και τα συγύρια του καραβιού, βιαστικοί να νετάρουν πριν σφαλιξει η καστρόπορτα.

...Είχε δρομώσει κατά το κονάκι όταν βάρεσαν οι τρομπέτες κι έπιασαν τα κλειδιά οι νιζάμηδες.

...Στραφαλιστός ο ήλιος ακροκάθισε στα βράχια του Στρούμπουλα.

...Λιόμανρο, γυαλιστερό, σπαθάτο, τρισεύγενο άτι, με ναζλίδικο λυγερολύγιστο λαιμό, σα μαύρος κύκνος, με φιλντισένιο μισοφέγγαρο κι ένα γιορντάκι γαλαζόπετρες, αναφρούμαξε στο πολυκάτεχο χάδι του αντρούς πάνω στην ογρή χαιτή, καθώς θαρρείς κι ήθελε η απαλάμη ετούτη να φάει το άλογο.

...Πραγάλιασε ο καπετάν Μιχάλης, μαϊνάρισε το θυμό του, προσθήλιασε το τάσι στα χείλια. Έξω η ελιά θρασομανούσε, φορτωμένη ανθό, και τα βενετσάνικα μουράγια αχνοπύρουναν από τον ανεμοχολιασμένο ήλιο που βασιλευε.

...Μακρόλαιμη φαρφουρένια μπουκάλα γεμάτη ρακή, γλάστρες με τριαντάφυλλα και κατηφέδες, κι ο δούλος λάγαζε μουλωχτά σα σκύλος πίσω από την ξώπορτα.

...Η γρια σταφιδιασμένη, ξεδοντιασμένη, λιγνή σα χαρούπι, προσέτρεξε απ' το μισοσκόταδο την κυρά της πλανταμένη στο μόσκο, με τις πατούσες της βαμμένες με κινά, κι ο αγέλαστος άντρας αναχούμισε με τα ρουθούνια του τον αγέρα, τα μελίγνια του έτριξαν και το αίμα βίτσισε τη βασιλόφλεβα του λαιμού, καθώς ανέερα το ρούχο της άγγιξε το επανωκαύκαλο του χεριού του, κι απ' τον ανάγερο λαιμό, τινάχτηκε συντριβάνι, μέσα απ' το σπλάχνο της γης η φωνή της γυναίκας.

Βούλιαξε το θυμικό τ' αντρούς, καίγονταν τα χωριά σαν κυπαρίσσια λατομιούνταν, ο καμπανάρης χτύπαγε τις καμπάνες κι αντιδονούνταν, άπλωσε το μουσκλωμένο μπράτσο ο καπετάν Μιχάλης, ακρόβρεξε τα χείλια του ρακή, μάδησε ο νους ξαναμήθηκε στη φυλακή του.

...Θαμποχαράματα σηκώθηκε. Ακίνητος ο νους σαν τυφλωμένο μαργωμένο θεριό, μα η καρδιά χοχλάκιζε. Κοκκινόμανρο σαν αίμα σπίθιζε το κρασί.

...Έφεγγε το κούτελό του φωτολουσμένο και προύτζινο, λιβακωμένος όπως ήταν από τη ζέστα και το κρασί. Πυρομαχούσαν οι φούχτες του έκαιγαν. Σηκώθηκε αποταυρίστηκε, έτριξαν τα κόκαλά του. Θεριό 'ναι και δεν έχει μερωμό. Δάγκασε, ξαιμάτωσε τα χείλια του. Αμόλευτη, ανάποδη ψυχή, αγύριστη.

...Έδωσε φτερνιστηριά στη φοράδα. Πέρα η θάλασσα ασπρογαλάτιαζε, την περνούσαν γαλαζοπράσινες ανάλαφρες σβιλιάδες.

...Ο ήλιος ανέβηκε και κρεμάστηκε στο στήθος της φοράδας χρυσό χαϊμαλί.
... Έσκυψε το απανοκόρμι του απάνω στη φοράδα, ξεβούνησε, μπήκε στον κάμπο.
... Λάμπουν τ' ακρογιάλια της Κρήτης, πότε άσπρα αμμουδερά, πότε τραχιά ουρανοκρέμαστα, κόκκινα του αιμάτου.

... Η Κρήτη παραδομένη σύψυχη στα χέρια του Τούρκου.
... Σώπασε μια στιγμή, αναστέναξε πλανταμένος.

... Το Μεγάλο Κάστρο σφαλνούσε ένα-ένα τα παραθύρια του, λιγοστοί παρωριτες γύριζαν ακόμα στα σοκάκια, ο θρασεμένος πλάτανος ο χριστιανοφάς, με τις θελιές έτοιμες μέσα στη νύχτα, ανέσπλαχνος, κι ενώ γύρα του κάστρου αερογράφουνταν τα βουνά γαλαζόμαυρα.

Πέρα από το πέλαγο διάνευε ανάρια, ανασκουφωτό σα χελώνα, το ερμονήσι η Ντία.

... Μεγάλο Κάστρο τειχογυρισμένο, με πυργοδεμένα μπεντένια, που πάνω τους αποκρατούσαν σφηνωμένοι, πέτρινοι λιόντες της Βενετίας και Τούρκικοι μπαλτάδες καρφωμένοι στις ντάμπιες.

... Μέσα στη νύχτα σηκώθηκε ένας άνεμος, ζεστός, ογρός, φουσκοδεντρίτης.

... Στο χλιον αγέρα της νύχτας ετούτης, οι μοναχοκοιμούσες πετούσαν τα σεντόνια από πάνω τους, πλαντούσαν.

... Περιπλοκάμαζε και κολνούσε απάνω του τ' όνειρο σα γυναίκα. Ξαδιάντροπο όνειρο.

... Ηλιοκόρασο σφιχτόκορμο και στρομπουλό, με σκιζαμυγδαλάτα παιγνιδιάρικα μάτια, και τα φρύδια της σπάθιζαν κατά πάνω σα γιαταγάνι. Έμοιαζε αγρίμι που άκουσε σάλο πίσω από τα δέντρα, κι αναγοργώνει μάτια αυτιά φρύδια λαιμό, κι οσμίζεται τον αέρα.

... Της γυναίκας γυάλιζε ξεφαντωμένο τριαντάφυλλο το πρόσωπό της. Φάνηκε χνουδάτη ισκιαδερή η διχάλα του φιλόξενου κόρφου, να προσμένει ένα καλό γαμπρό, όμορφο, νοικοκύρη, καλοφουνιστή, να μοιράζεται ολοζωής μαζί του το φαί και το κρεβάτι. Νοικοκυρά να 'ναι, καλαντρούσα, όμορφη, και να κάνει αρσενικά παιδιά. Γυναίκα ο ακάλεστος δαίμονας του νου. Να βγει πυκνοπαιδιούσα, να συμπαίνει τη φωτιά, να μαγερέψει μάνι-μάνι.

... Γυναίκα ξετραχηλωμένη, ξυπόλητη, κουκούβισε στο κατώφλι και περιμένε, ξεμουρωμένη δίχως φερετζέ.

... Την καμπουρωτή μύτη, τα χοντρά χείλια, τα ρουσόξανθα μαλλιά.

... Φίλησε τα μάτια της και το στόμα του γέμισε αρμύρα.

... Η μεθυσμένη ψυχή στο θεϊκό της πάθος, θαρρείς ήπια όλο το Θεό και μέθυσε.

... Λύθηκαν τα γόνατα τ' αντρούς, τα σωθικά του γέμισαν μέλι και θάνατο. Θαρρείς και ξεπρόβαινε με κομμένη την ανάσα από το βυθό μιας θάλασσας, ο άντρας ξεκόρμισε από τη γυναίκα.

... Ακούστηκε η καμπάνα του εσπερινού. Η τρίφωνη ψυχή του Μούρτζουφλου γκάρδιωνε το τουρκοπατημένο κάστρο, ξεμπάρκερνε ο βασιλιάς κάθε Αϊ Γιωργιού και τον καλωσόριζε τρικάμπανα βαρώντας ο Μούρτζουφλος, μούργος κοντοπίθαρος εκκλησάρης, όπως είχε χωνιάσει ψηλά απ' το καμπαναριό την απαλάμη στ' αυτή, κι αφουκράζονταν το Μεγάλο Κάστρο που βουβούνιζε σα μελισσοκόφιο.

...Ο Πολυξίγης άκουσε την καμπάνα του εσπερινού κι έκαμε πεταχτά το σταυρό του άπάνω στο μείντανογέλεκο, ασυλλόγιστα, σα νάπαιζε μαντολίνο.

...Άντρας μουντάρης, λιανοκοκαλάτος, παιχνιδομάτης, αγκάλιαζε λιμάρικα, με όλα τα σωθικά του να δουλεύουν ρολόι.

...Στην Πλατιά Στράτα όταν οσφρίζομαι την καβαλιριά του Μεγάλου Κάστρου η καρδιά γίνεται περιβόλι και κοπρίζεται.

...Ακράταγο, όλο παρακάλιο, χοχλακιστό, κατάμπλαβο, να στραφαλιίζει στον ήλιο το πέλαο.

...Ο αέρας έτριξε σα μεταξωτό υφαντό που σκίζεται.

...Κατέβηκε ο ουρανός ανέβηκε το Μεγάλο Κάστρο κόντευαν να σμίξουν. Κατακουρταλούσε η βροχή την πόρτα και τη στεγή, κι η γρια συνιά στην αυλή κλωνοδέρνονταν. Ξεχύθηκε η μυρωδιά από το βραχοδαρμένο αγιόκλημα. Μεσοκόπιζε ο Απρίλης. Κουκούβιζε το Μεγάλο Κάστρο κάτω απ' τον ανοιξιάτικο ήλιο, μέσα στα περβόλια και στα λαλούμενα νερά, έλαμπαν και μύριζαν μυρτοστολισμένοι οι δρόμοι.

...Μέγα Σάββατο, πενταδειίλη μέρα του χρόνου, χλωροπρασίνιζαν τα χωράφια, ροδάμιζαν τα βουνά, χόρευε με χίλια τσαλίμια ο αποσπερίτης, στην αυλή κελαηδούσε ερωτεμένο απελτισμένο το αηδόνη, και πέρα από τα λιμανιώτικα ακούγονταν η θάλασσα, που αναστέναζε κι αυτή και χτυπούσε τα στήθια της στα μπεντένια.

...Βαριά μονιταριστά βήματα ακούστηκαν. Όλο και ζύγωνε η Κρήτη, μεγάλωνε, κουνιόταν κι έρχονταν, σα ζωντανό επικίνδυνο θεριό του πελάγου.

...Πήγε κι η Κρήτη, μαυρομαντιλωμένη, χαροκαμένη, μεγαλομάτα.

...Γόνα σηκώθηκε στο δρόμο ο κουρνιαχτός, θάμπωσε ο ήλιος. Τα σπίτια αντιστοίβαξαν, κουνήθηκαν οι μιναρέδες σαν κυπαρίσσια. Ραγισμένοι χορταριασμένοι πύργοι, χωρίς πορτοπαράθυρα, με γκρεμισμένες πολεμίστρες, και κάτω πέρα χαμηλά, απλώνονταν ένας κάμπος γυροκαστελωμένος από βουνά

...Απόγειο αεράκι φύσηξε άρχισε να μπαμπακιάζει η θάλασσα.

...Ο ήλιος χαμήλωσε μπήκε στην κάμαρα χρυσοκαπλάντισε τους τοίχους.

...Άχνιζε το Μεγάλο Κάστρο πυρωμένο, ζέστα βαριά συσήλιζαν οι πέτρες.

...Η θάλασσα χοχλάκιζε βαθιά, αγριεμένη, κατάμπλαφη.

...Κοίταζε τη χαλικοστρωμένη αυλή, τις γλάστρες, το βασιλικό, τη γυμνωμένη χειμωνιάτικη κληματαριά άπάνω από τη γούρνα.

...Είχε αφήσει το παράθυρο ανοιχτό κι έμπαινε η αναπνοή της νύχτας, φορτωμένη βασιλικό και ματζουράνα.

...Ξάφνιασμα, χαρά, πόνος, παράπονο, όλα αναρόησαν και στραφάλισαν, στο στερνό ετούτο ανοιγόγλεισμα του ματιού.

...Δεν είχε απομείνει τίποτα να πουν. Τους ένωσε μονάχα η βαθιά αγάπη, δηλαδή η σωπή.

...Μονοφιτίλιασαν πάλι τα τουφέκια τους έριξαν. Οι φλόγες τώρα αναγλώσσιζαν καλοθρεμμένες κι ανέβαιναν. Οι φλόγες του τέλους.

